

Jakab István

Kisebbségi magyarjaink identitáskeresésének és magyarságmegtartásának gondjai s módjai

A *magyarság* szónak három, jól elkülöníthető jelentését tüntetik fel az értelmező szótárok: 1. azoknak a tulajdonságoknak az összessége, amelyek a magyar embereket, népet, nemzetet jellemzik; 2. beszédben, stílusban az a tulajdonság, hogy megfelel a magyar nyelv szellemének, törvényeinek, szerkezeti szabályainak; 3. a magyar emberek összessége. Minket most ezek közül az első érdekel; ez: a magyar embert, népet, nemzetet jellemző sajátosságoknak az összessége. Ebben az értelemben használja többek között József Attila: „Adj magyarságot a magyarnak” (*Hazám*). E jelentésnek egyik jelentésárnyalata ez: valakinek, valaminek a magyar volta, jellege.

De ennek az egy, látszólag jól meghatározott jelentésnek a lényegét sem könnyű megérteni, ha arra gondolunk, hogy mi, magyarok is milyen sok tekintetben különbözünk egymástól. Ezt pedig mással nem magyarázhatjuk, csak azzal, hogy különböző arányokban vannak meg bennünk azok a sajátosságok, amelyek a magyar embert, népet, nemzetet jellemzik. Persze nemcsak ezek a valóban jellemző sajátosságok tehetnek bennünket különbözővé, hanem ezek mellett az általános, nem specifikus sajátosságok is. Ha pl. különbözünk egymástól filozófiai, politikai, társadalmi, gazdasági, tudományos és más felfogás tekintetében, ez már hatással lehet – sőt van – azokra a sajátosságainkra is, amelyeket a *magyarság* szóval jelölünk. S különböző minőségűvé és mértékűvé tehetjük azokat az érzelmeket is, amelyek e fogalomhoz kapcsolódnak. Gondoljunk csak a különböző politikai felfogást, világnézetet valló, egymás iránt gyakran intoleráns magyarokra, akár az anyaország határain belül, akár kívül élnek. Mindegyikükben megtalálhatók azok a sajátosságok, amelyekre a magyarság szó az első jelentésében utal, csak különböző arányban és mértékben vannak jelen bennük.

Nemcsak terjedelmes tanulmányt, hanem több kötetből álló művet is lehetne arról írni, hogy a mai magyarokban milyen formában-formákban nyilvánul meg a magyarság. Ezért mi ezt a témát csak a felvidéki magyarokra szűkítjük le, sőt ezeknek is csak bizonyos körére. De mivel a mai megnyilvánulási formák nem tekinthetők minden esetben újaknak – sőt gyakran kimutathatóan régi alapokra épülnek –, olykor vissza kell nyúlnunk ezekhez az alapokhoz is.

A felvidéki magyarok – a magukat magyarnak valló és érző személyek – különböző minőségű és fokú magyarságtudatot hoznak magukkal a családból. Ezt a magyarságtudatot persze az iskola, művelődés (olvasás, színház, film stb.) módosíthatja, sőt módosítja is. Érdekes azonban megfigyelni, hogy a mai felvidéki fiatalok magyarságtudatának (így magyarságának is) alakulására nem a mai Magyarország élete, körülményei vannak hatással, hanem inkább a hagyományok, amelyeket részben a családban, részben az idősebbek elbeszéléseiből ismernek meg. Ezek között az első helyet az 1938–45-ös évek

eseményei foglalják el. Az iskolai tananyagból – néhány történelemtanár dicséretes törekvése ellenére is – fiataljaink keveset tudnak meg a magyar múltról. Márpedig az érdeklődő, magyarságtudatukat alakító ifjaknak minta kell, s keresik az egyéniségükhöz, felfogásukhoz legjobban illő mintákat. S mivel a magyaroknak – ez esetben az anyaország magyarjainak – az életéről, az utóbbi évtizedek alatti történetéről vajmi keveset tudnak, mintául rendszerint az 1945–48-as évek jogtiprásainak hatására mára már megszépült Horthy-korszaknak az a néhány éve maradt, amelyben a Felvidék, pontosabban: az egykori Csehszlovákia déli, magyarlakta területe ismét Magyarország része lett. Hiszen a mai ifjúságnak csak erről tudnak mesélni-beszélni az idősebbek. Ezekből az évekből lehetnek az elődöknek tapasztalataik, tehát ezekről az évekről szerezhetnek tőlük ismereteket a mai fiatalok is. Talán ezzel a ténnyel magyarázhatók az olyan jelenségek is, hogy az ifjúság hangadóbb köreiben nem annyira a liberális eszmék találnak táptalajra, mint inkább a konzervatív nézetek. Olyan szervezetekbe lépnek be, vagy olyan csoportosulásokkal rokonszenveznek szívesebben, amelyek konzervatív eszmékre épülnek, ideológiájuk vagy a Horthy-rendszerben, vagy az azzal rokonszenvező valamelyik egykori csehszlovákiai magyar egyesület, társulás stb. eszmekörében gyökerezik. Ezeknek az ifjaknak a megnyilvánulásaiban olykor a külsőségek dominálnak (pl. Pozsonyban is, Révkomáromban is gyakran találkoztam azzal a jelenséggel, hogy nyilvános ünnepélyen piros-fehér-zöld zászlóba burkolózott néhány ifjú, s ezzel hangsúlyozta magyarságát). Sajnos, ez kevésbé meggyőző, mint a cél érdekében belső indítatásból végzett hatékony munka.

De nemcsak az ifjaknak, hanem a javakorabelieknek is a Horthy-rendszer évei szolgálnak néha mintául. Ennek a közelmúltban a nyelvi bizonyítékaival is találkozhattunk. Akkor is szívesen nyúltunk oda vissza, amikor közéleti fogalmakat kellett megnevezni. Közigazgatásunkban – tudjuk – a kerületek helyét a megyék foglalták el. Igaz, hogy a *megye* szó sem a modern közigazgatás stilisztikai tükrözője, ezért felidézhet hozzá hasonló stílusú régi szavakat, de pl. Magyarországon is használatos még, csak természetesen a fogalma változott meg az idők folyamán (talán nem is egyszer), s vele együtt a tisztségviselőinek több megnevezése is. Szlovákiában sincs arról szó, hogy az új megyék bármilyen vonatkozásban is hasonlítani fognak a régiekhez: különböznek a nevükben, a területük és a közigazgatási rendszerük tekintetében. Nyitra megye (itt a név formailag egyezik a régivel) közgyűlésének magyar nemzetiségű alelnökét a sajtóban több ízben is *alispánnak* nevezték. Ugyanakkor a felettesét a *megyei közgyűlés elnöke* szókapcsolattal emlegették (szerencsére nem tisztelték meg a *főispán* címmel). Tóth Mihály az *Új Szó* Kommentár c. rovatában – okkal – szóvá tette ezt a jelenséget (2004 júliusában), s rávilágított arra, hogy az új szlovákiai s a régi magyar történelmi megyéknek a tisztségviselőit fogalmi tekintetben nem lehet azonosítani, tehát a régi elnevezéseket sem lehet alkalmazni a mai szlovákiai tisztségviselőkre. Nálunk ma a megyei közgyűlés alelnöke helyettese a megyei közgyűlés elnökének, de az alispán a 16. századtól már nem volt helyettese a főispánnak. Az *alispán* nevet viselő személy a megye első embere, első tisztségviselője volt; őt valóban a megye választotta. A *főispán* címet viselő személyt viszont a kormány nevezte ki a megyébe bizalmi, ellenőrző tisztségviselőként. Ma már Magyarországon sem *alispán*, illetve *főispán* címet viselő személyek irányítják a megyék munkáját. Az egykori alispán szerepét – ott is, itt is – tulajdonképpen a megyei közgyűlés elnöke tölti be (természetesen a régitől különböző módon), a főispáni tisztséget pedig ott is megszüntették, illetve a megyék ellenőrzési módja megváltozott. Tehát ilyen szem-

pontból is tévedés volt a megyei közgyűlés alelnökét (de mivel alelnökből elvileg több is lehet, valójában elnökhelyettesét) *alispánnak* nevezni. Persze a megyei közgyűlés elnökét sem nevezhetnénk meg az *alispán* szóval, hiszen a két funkció fogalmi tekintetben is, stilsztikailag is különbözik egymástól. A *megyei közgyűlés elnöke* a közigazgatás új demokratikus rendszerének kifejezései közé tartozik, az *alispán* meg tulajdonképpen a feudalizmus idejének jellegzetes eleme.

Hogy magyarságunk többféle lehet – s nekünk, magunknak kell kialakítanunk az elveinknek, nézeteinknek megfelelő formáját, s nem feltétlenül a közelmúltbeli Horthy-rendszernek a feudálkapitalista elvein alapuló magyarságát kell magunkénak éreznünk –, arra hadd hozzak fel a továbbiakban néhány esetet!

1938-at írtunk. A Felvidék magyarlakta területéről is behívták mozgósítással a férfiak meghatározott korosztályait a csehszlovák hadseregbe. A csehszlovák–magyar határ csehszlovákiai oldalán terepszínre mázolt erődítményeket építettek, hogy védekezzenek az esetleges magyar támadás ellen. Tízéves voltam, de emlékezetemben mély nyomokat hagytak azok az évek. Édesapámnak is be kellett vonulnia tartalékosként, otthon édesanyám, hétéves öcsém, apai nagyapám és nagyanyám várta velem együtt a helyzet jobbrafordulását, reménykedve a háború elkerülésében. Arról szállongtak hírek, hogy Magyarország visszaköveteli a Felvidék magyarlakta részét, sőt némelyek a magyar–lengyel közös határ jogosságát emlegették. Nagyapám – aki Amerikát járt ember volt, több mint 30 évet töltött ott – előtünk soha nem beszélt az ezzel kapcsolatos nézeteiről, arról azonban felvilágosított bennünket, gyermekeket is, hogy valamikor, 20 évvel ezelőtt a mi vidékünk is Magyarországhoz tartozott, de a csehek (!) az első világháború után megszállták, elfoglalták ezt a területet, és a megalakuló Csehszlovák Köztársasághoz csatolták.

1938. november 2-án, az első bécsi döntés napján a szokott módon tértünk nyugovóra, de néhány óra múlva különös zaj szűrődött be az egyébként csendes falusi utcáról. Férfihangok éltették Magyarországot, Horthy Miklós kormányzót, a magyar hadsereget, s felcsendültek a magyar *Himnusz*, majd a *Szózat* hangjai is. Családunk felnőtt tagjai sejtették, hogy a bécsi tárgyaláson született kedvező határozat, s ennek hatására tüntetnek a be nem vonult férfiak, akik a kocsmában szokták hallgatni esténként a rádiót, lesve a híreket. Egyszer csak megzörrent az ablaküveg, s egy ismerős azt kiáltotta édesanyámnak: „Ne búsulj, hamarosan hazajön az urad!” Mi akkor annak örültünk a legjobban, hogy hazajön apánk, aki tüzér létere most lófogatú („trénszekeres”) alakulathoz beosztva löszert szállított egykori katonatársaival Szlovákia útjain, látszólag tervszerűtlenül.

Időnként meglátogatott bennünket a tanítóm, Szombathy Sándor, részben annak okán, hogy szüleim felesben a református egyházközség tanítói földjeit művelték, részben meg azért, hogy szüleimmel továbbtanulásomról tárgyaljon. Szívesen elbeszélgetett nagyapámmal is, aki az Egyesült Államok Pennsylvania tagállamának McKeesport nevű városában művezető volt egy öntödében. Szó esett az amerikai életről, az amerikai magyarok sorsáról. Nagyapám az ott szerzett keresetével alapozta meg családjá anyagi helyzetét, itthon földet vett, házat építtetett. Neki az akkori amerikai körülmények, közéleti viszonyok szolgálták mintául, számára a társadalmi rendszerek között az ottani demokratikus beren-

1 tudomány és társadalom

dezkedés állt az első helyen. De a cseh legionistáknak a Felvidék magyarlakta területére való bevonulása után pánikba esve, otthagytott csapat-papot; családját és addigi munkájának eredményeit féltve, hazajött. Nagy elhatározás kellett ehhez, mert tudta, hogy pótolhatatlan veszteség fogja érni emiatt. Ez már a negyedik amerikai útja volt, s ő elhatározta, 15 évig nem szakítja meg ottani munkaviszonyát, hogy nyugdíjjogosultságot szerezzen. Az amerikai törvények értelmében ugyanis megvolt erre a lehetősége. De a honvágy és az aggodás nagyobb volt az anyagi biztonság csábításánál, s ő hajóra szállt. Előbb ő is a területfoglalók ellen lázadók táborát szaporította. Megtagadták az adófizetési és egyéb kötelességek teljesítését; de amikor azt látták, hogy sehonnan sem várhatnak segítséget, nincs remény a változásra, fokozatosan beadták a derekukat. Évek múlva viszont azt tapasztalta, hogy az új állam társadalmi rendszere egyre jobban kezd hasonlítani az ő amerikai ideáljához, s kezdett belenyugodni sorsába. Ugyanakkor aggodva és rosszalóan figyelte a magyarországi politikát, az ottani kardcsörtetést. De ami legkevésbé sem tetszett neki, az a hozzá hasonló kisemberek sorsának alakulása volt. Míg itt egyre több egykori vagyontalan falusi ember vált kis- és középgazdává, sőt jómódú földművessé, ott szinte nem tudtak kiemelkedni a zsellérsorból, a földesúri cselédek sorából. Egyre hihetlenebbé vált az a magyarázat, hogy ennek Trianon az oka. Tagadhatatlan volt, hogy Magyarországot nagy veszteség érte a megcsonkítással, az ásványi kincsek és sok más érték elvesztésével, de ettől még a belső jogviszonyok alakulhattak volna úgy, hogy a nép, a dolgozó emberek javát is szolgálják, ehelyett azonban a nagybirtokosok és a gyárosok uralmát erősítették. S a visszacsatolás után bekövetkező változástól mit lehet várni? Segít-e ez majd Magyarországon, vagy a felvidéki magyarság is az anyaországiak sorsára jut? Mert ha így lesz, akkor ő is hiába töltött Amerikában harminc munkás évet, megjárva előbb a bányák mélyét, majd szenvedve az öntöde hőségétől. Nem volt az könnyű élet, de megfizették munkájukat, s megbecsülték azt, aki rendesen dolgozott. S ők örültek a megszolgált keresetnek, nem hőbörögtek, nem kívántak lehetetlen dolgokat. Nem tölték a kommunisták szekerét, nem akarták azt a rendszert megváltoztatni, amely keresethez juttatta őket. S amely nemcsak a saját országbelinek, hanem idegenből jöttek is képes volt munkát biztosítani. Amit a Monarchiához tartozó hazájukról nem mondhattak el. Éppen ezek a gondolatok foglalkoztatták nagyapámat a nevezetes nap után is, amikor tanítóm megjelent, és lelkesedve mondta neki: „Újra magyarok leszünk, Jakab bácsi.” De őrá nem ragadt át a lelkesedés, s egykedvűen válaszolta: „Én az vagyok most is, tanító úr.” Tanítóm meglepődve kérdezte: „És nem örül annak, hogy visszatérünk Magyarországhoz?” Mire ő: „Annak igen, csak annak nem, hogy a jelenlegi Magyarországhoz kerülünk vissza.” Majd kifejtette, hogy ő több mint 30 évig élt Amerikában, s 20 évig a Csehszlovák Köztársaságban, de elég jól ismeri a magyarországi viszonyokat is, és aggodik. Mert a húsz év alatt – főként az utóbbi időben – itt (Csehszlovákiában) megközelítettük az amerikai életformát is. Ott sem volt ám kolbászból fonva a kerítés: minden centért keményen meg kellett dolgozni. „Akkor maga nem magyar, ha nem örül a visszacsatolásnak” – emelte fel hangját a megbotránkozott tanítómesterem. „De igen, az vagyok, csak nem olyan magyar, amilyenek most Magyarországon uralkodnak. Én rögtön otthagytam Amerikát, amikor meghallottam, hogy ezt a területet elfoglalták a cseh legionisták, mert aggódtam a családomért és a fajtámért. Ezzel elvesztettem a nyugdíjjogosultságomat. Csak egy hónappal kellett volna tovább maradnom, s akkor amerikai nyugdíjasként jöttem volna haza. De nem bírtam ki...” Tanítóm dühösen tett szemrehányást

nagyapámnak „helytelen felfogásáért”. Mert nekünk most szent kötelességünk, hogy támogassuk a magyar kormányt céljainak megvalósításában. Haraggal távozott tőlünk.

Engem nagyon meglepett ez a párbeszéd, illetve vitatkozás. Ekkor figyeltem fel ugyanis arra, nemcsak egyfajta magyar van, azaz nem minden magyar egyforma.

November 10-én megtörtént szülőfalumnak, Nagyráskának a visszacsatolása is. Néhány nap múlva édesapám is hazajött. Aki nem szökött meg a hadseregből, azt hivatalosan átadták a határon a magyar szerveknek. Falunkban magyar katonákat szállásoltak el. Egyik összeütközés a másik után történt a katonák és a falu népe között. Az örömet kezdte lelohasztani a kiábrándulás. Pedig a magyar szervezetek igyekeztek a kedvünkben járni. A falun át vezető országúton néha egy-egy személyautó állt meg, s nőutasai cukorkát osztogattak a kocsit körülvevő gyerekeknek ilyen felírtos zacskókban: „Húszévi cseh keserűség után egy kis magyar édesség.” Egyre gyakrabban hallottam ezt a mondatot a falubeliektől később kiforgatva, ellenkező jelentésben. A katonákkal lezajlott viták során gyakran lettünk „felvidéki kommunisták”. Amikor apám szemrehányást tett egy hetyke fiatal ludovikás hadnagynak, mert valami semmiségért meglökdösött egy idősebb (tartalékos) sánta katonát, szintén ezt a „bélyeget” kapta meg. Ő, aki sohasem volt kommunista. Persze hogy visszavágott, amikor a hadnagy a csehszlovák hadsereget becsmérelte: „Bármilyen volt is az a hadsereg, testi hibás emberekkel nem bánhattak így benne, mert abban ilyenek nem is lehettek katonák.” A legnagyobb élményt és meglepetést azonban tanítóm megnyilatkozása jelentette számomra. Néhány hónap múlva szó szerint ezt mondta házukban nagyapámnak: „Jakab bácsi, akkor magának volt igaza, amikor öszszeszólalkoztunk. Mi nem ilyen magyarokat vártunk.” Nagyapám válasza: „Jobban örülnék annak, ha tévedtem volna.”

Tanítómnak demokratikus nézetei miatt változott meg a véleménye, s bizonyára néhány csalódás is érte. Akkor a demokratikus magyart kevesen tartották igazi magyarnak. Másféle magyarság volt divatban. (Később tanítóm beszélt nekem akkori élményeiről, s elmondta, akkoriban nem csupán a szolgabírók, hanem az anyaországból jött jegyző urak is lenézték a pedagógusokat.)

Tanítóm csak három év múlva tudta meggyőzni aggodalmaskodó szüleimet, hogy gimnáziumba adjanak. Attól tartottak ugyanis, hogy nem bírják majd a tanítással járó anyagi terheket. Sárospatakra kerültem; de csak a hetedik elemi osztály elvégzése után. Ez az iskola kedvezményeket adott jól tanuló és anyagi segítségre szoruló diákjainak. Jól is éreztem ott magam; nemcsak tanítottak minket, hanem a nevelésünkre is nagy gondot fordítottak az iskola tanárai, de a tanterv és a tankönyvek anyagát nemigen lehetett függetleníteni a rendszer szellemétől. Esetleg a tanáraink tudtak bizonyos politikai hatásokat tompítani egyéni módszereikkel és ügyességükkel. Legjobban a *Magyar fiúk nótáskönyve* című tankönyvünk egyik dalának szövege maradt meg bennem, éppen megbotránkoztató volta miatt. A címe ez volt: *Legyen úgy, mint régen volt!* A szöveg – emlékezetem szerint – így hangzott: „Legyen úgy, mint, legyen úgy, mint régen volt! Egyesüljön a magyarral, mind a német, mind az oláh, mind a tót! Legyen úgy, mint régen volt! // Legyen úgy, mint, legyen úgy, mint régen volt! Süvegelje meg a magyart mind a német, mind az oláh, mind a tót! Legyen úgy, mint régen volt!” Erre a két versszakára emlékszem még – talán hé-

1 tudomány és társadalom

zagosan – a „dalnak”. Sem akkor nem értettem, sem ma nem értem, hogyan kívánhatta az akkori magyar uralkodó osztály, hogy egyesüljenek a magyarral azok a nemzetek, amelyeket – a német kivételével – az általuk becsmérlőnek tartott nevükön nevez meg, s ráadásul még azt is elvárja tőlük: süvegeljék meg a magyart. Legyenek alázasak, engedelmesekek. Ezt bizony nagyon elítéltem akkor gyermeki igazságérzetemmel. Vagy talán más is közrejátszott ebben? Például a felvidéki magyar iskola demokratikusabb nevelési módszereinek hatása? Persze akkor még nem gondolhattam arra, hogy ezt a „magyaros” viszonyulást néhány év múlva százszorososan megtorolják nyelvünk nyilvános használatának megtiltásával, iskoláink bezárásával, kitelepítések és deportálások formájában. De ha történetesen előre láthattam volna is ezeket az embertelenségeket, akkor is elítéltem volna a szomszéd nemzetekhez való ilyen viszonyulást. Nekem feltűnt, hogy magyarországi osztálytársaim közül talán senki sem figyelt fel ennek a dalocskának ellentmondásos voltára, mint ahogy több más olyan jelenségre is kevésbé, mely rám mély hatást tett. Például egy ünnepélyen történt eset. Március 15-én az ünnepélyt záró *Himnusz* elhangzása után egy levanteoktatói egyenruhában szívesen díszelgő vidéki tanító – aki fiát, osztálytársunkat jött meglátogatni Patakra – két leventét pofozott meg ott a téren, mert azok a *Himnusz* éneklése alatt nem álltak szabályos vigyázban. Ezt többen szinte természetesnek tartották, de ha kevesen is, akadtak, akik nem helyeselték. Elsősorban azért, mert úgy ítélték meg, inkább feltűnési vágy volt a „tanító úr” indítéka, mintsem nevelési szándék. Engem viszont ez, mint „nevelési módszer” botránkoztatott meg.

Visszatérve témánkhoz: nem egyetlen válfaja létezik tehát a magyarságnak: a Horthy-rendszerre jellemző magyarság. Voltak akkor is, ott is demokratikus érzelmű emberek, de azok nem hallathatták megtorlás nélkül szavukat. S ha mi most például akarunk Magyarországra fordulni, akkor nem feltétlenül abban a rendszerben kell keresnünk azt, ami magyar, csak azért, mert – tájékozatlanságunk miatt – éppen azt ismerjük, hiszen elődeink (sőt még miközülünk is az idősebbek) azzal álltak állampolgári kapcsolatban. Persze a Rákosi-időkre jellemző sajátosságok még kevésbé tekinthetők helyesen értelmezett nemzetieknek, magyaroknak, hiszen az a rendszer a „szovjet példa” terjesztésében még a szocialista Csehszlovákiát is felülmúlta. Ha kevés is a lehetőség az újabb magyar történelemben a korszerű magyarság sajátosságainak felderítésére, azért akadnak rövidebb időszakok, amelyekből meríthetünk. Például a háború utáni koalíciós időszaknak Tildy Zoltán és Nagy Ferenc nevével fémjelzett rövid szakasza, de az ötvenhatos események ideje is, és természetesen a rendszerváltás utáni évek józanabb irányzatai között is találunk hasznosítható példákat, mintákat. El kell ismernünk, hogy sem a 20. század második fele, sem pedig a 21. század eleje nem kedvez igazán a nemzeties politizálásnak, sőt gátolja azt. A második világháború után a szocializmus építésének időszaka a nemzetköziség perspektíváját tűzte a magyarok elé is azzal a biztatással, hogy olyan világ épül, amelyben a nemzetek egyenrangúak lesznek, és nem a nemzeti szempontok lesznek az elsődlegesek. (S a valóságban a szovjet-orosz hegemonia épült.) A 21. század eleje meg az Európai Unióhoz csatlakozás időszaka, amelyben a csatlakozástól vártuk a nemzeti problémák megoldását, bár tudjuk, hogy a „határok légiesítésén” kívül aligha számíthatunk sokkal többre.

Napjaink nemzeties politizálásában sokszor írják le és mondják ki a *magyaregység*, *magyarösszetartás* szavakat, nemcsak általános értelemben, hanem kisebbségi vonatkozásban is, főképpen arra utalva, hogy e szavak valóságtartalma hiányzik közéletünkéből. Nem tudunk összefogni, egységbe kovácsolódni. S minderről olyan korholó hangnemben írnak és szólnak, mintha a magyaregységnek valamiféle állandó (vagy legalábbis tartós) tulajdonságának kellene lennie a magyarságunknak mint sajátosságnak. De vajon lehetséges-e ez valójában? Lehet-e ez, amikor a magyarságot (mint népet) oly sok szempont osztja meg? Valamikor, a régi időkben, a nemzetté válás, a nemzeti érdekekért folytatott harcok idején talán nem volt ez az igény irreális, de ma, amikor a politikai felfogások (pártérdekek), világnézeti különbségek stb. még az anyaországi magyarok magyarságát is meghatározzák, az állandó vagy tartós magyaregység kialakításának igénye csak önáltatás. Persze szükség volna rá, és szükség is van olykor. Vannak helyzetek, amikor össze kell fognunk, hogy elérjünk, kiharcoljunk valamit. Napjaink történetében (politikájában) is többször adtuk már jelét az összefogásnak. Sajnos, ma már meg kell elégednünk ennyivel: az egységbe kovácsolódás időleges jellegével. A magyarságunk kialakításához szolgáló minták megválasztása – látjuk –, nem is olyan könnyű, egyszerű dolog. A régebbi minta már idejétmúlt, sőt feudális jellegű, a mai minták viszont „tarkák”, sokfélék. A mai magyarországi pártok, polgári tömörülések különböző arányokban és formákban teszik programjuk részévé a nemzeti ügyet. Persze teljesen egyik sem hagyja ki programjából, még talán a legkozmpolitább csoportosulás sem. Már csak taktikából sem. Tetszésünk és ízlésünk szerint választhatunk tehát onnan is mintát, de ha tanácsolhatunk, akkor ne a régieket, idejétmúltakat részesítsük előnyben! S ne feledkezzünk meg a mi sajátos helyzetünkről se! Persze a mintákat nem kell mechanikusan elfogadni. Csak tájékozódásul szolgáljanak! S a szerzett információkhoz a saját felfogásunkat hozzáadva kialakíthatjuk egyéni magyarságfelfogásunkat.

Írásomban szándékosan kerülöm a konkrét pártpolitikai szempontok propagálását. De természetesen a demokratikus alapelvekre épülő magyarság kialakításának ajánlása a célom. Azt azonban, hogy ezek az alapelvek milyen mértékben és formában szolgáljanak nézetei alapjául, mindenki maga döntse el! A liberális polgári demokráciától kezdve a tisztességes szociáldemokráciáig elég széles a paletta. Mindenki azt a szint választhatja vagy színárnyalatot keverheti ki magának, amelyik neki megfelel. Minél demokratikusabb és minél kevésbé provinciális lesz a mi magyarságunk, annál nagyobb hasznára lehetünk vele mind nemzetünknek, mind nemzeti kisebbségünknek.

De magyarságtudatunk „politikai színezete” bármilyen lesz is, az sohase legyen negatív hatással anyanyelvünkhöz való viszonyulásunkra. Anyanyelvünkhöz való ragaszkodásunk, a magyar nyelvnek minél tökéletesebb elsajátítása a legerősebb biztosítéka annak, hogy hűek maradjunk nemzetiségünkhöz is.

Napjainkban magyar nemzetiségű értelmiségünk tagjai közül különösen az újságíróknak, a rádió és televízió munkatársainak és természetesen a pedagógusoknak nagy a nyelvi felelősségük. A közelmúltban különösen a sajtó dolgozói emeltek szót a leggyakrabban politikai életünk és kisebbségi létünk visszásságai miatt, így nyelvünk védelmében is. Csakhogy anyanyelvünk politikai szempontú védelme hevében kevésbé ügyeltek anya-

1 tudomány és társadalom

nyelvhasználatunk helyességére, nyelvtani, nyelvhelyességi és helyesírási szabályainak megfelelő alkalmazására. Számos olyan szószólója van a felvidéki magyarságnak, aki harcolni akar állampolgári jogaink biztosításáért vagy megcsorbítása ellen, de írását elolvasva vagy szóbeli megnyilatkozásait hallva a rádióban, televízióban, hamar megállapítja az olvasó, hallgató vagy néző, hogy gondolatainak kifejezésében bizony nem áll a helyzet magaslatán: nyelvi megnyilatkozásai homályosak, mondat szerkesztései nélkülözik a szükséges nyelvi ismereteket a mondanivaló megjelenítésében.

A fentebb említett hibák elkövetésének oka egyértelműen a nyelvismereti-nyelvhasználati tájékozatlanság. Ez pedig azzal magyarázható, hogy egyrészt a felelős vezetők nem ellenőrzik kellő alaposan, hogy ezekre a munkahelyekre megfelelő képzettségű személyek kerüljenek, másrészt az ilyen munkaköröket elvállalók – noha tudatában vannak képzetlenségüknek – aránylag jól fizetett álláshoz jutnak. A vesztes mindenképpen a hallgató vagy néző, s természetesen az anyanyelv. Nem tudom elképzelni, hogy a szlovák nyelvű rádió- és tévéadások készítőinek elnéznének hasonló súlyos nyelvi hibákat az illetékes felelősök. Azt pedig mind az adás vezető személyeinek, mind a beosztottnak természetes követelménynek kellene tekinteniük, hogy hangsúlyozás szempontjából a szlovák nyelvű adásokban a szlovákban, a magyar nyelvű adásokban a magyarban kialakult hagyományokhoz igazodjanak. Csak ehhez természetesen az szükséges, hogy ismerjék ezeket, s a demokratikus viszonyulás is meglegyen a kérdéshez.

A nyelvismereti-nyelvhasználati tájékozatlansághoz – sajnos – gyakran járul nyelvhasználati kényelmesség is, vagy mondjuk ki őszintén: nemtörődömség. Szép számmal vannak ugyanis olyan személyek is, akik szövegük fogalmazásakor előnyben részesítik az ún. kliséket, sémákat, vagyis szeretnek mechanikus formák szerint fogalmazni.

Akinek van türelme végigolvasni e cikket, az az itt említett néhány eset, illetve nyelvhasználati jelenség alapján is meggyőződhet arról, hogy anyanyelvünk felvidéki kisebbségi használatáról nem zenghetünk dicshimnuszokat, s bizony nem csupán sok, hanem rengeteg a javítanivaló, és csak kevés az erre alkalmas lehetőség. A nyelvművelő cikkek, tanácsadások kiszorultak mind az írott, mind az elektronikus sajtóból, ezzel még a hibákra való figyelemfelhívás lehetősége is kiszorult életünkéből, arról nem is szólva, hogy még a magyar nyelvészek közül is feleslegesnek tartják néhányan a nyelvművelést. Napjainkban valóban kevesebb szlovák szót kevernek magyarjaink anyanyelvük szövegébe, de alaposan elszaporodott a szlovakizmusoknak egyéb, magyar mezbe öltöztetett válfaja, amelyről sokan nem is gondolják már, hogy csak a „külsejük” magyar, a lényegük, amellyel gondolkodásunkra hatnak, már nem az. Gondoljunk csak „*A barátom megnősül Margittal*”, „*Laci és Margit elvették egymást*”, „*Hívok majd neked telefonon*”, „*A fiunk internáton lakik*” szerkesztésű mondatokra, valamint a „*szívére kezeli*”, „*nyelvészeti témára ad elő*”, „*alapiskolára jár*”, „*gimnáziumon tanít*” stb. kifejezésekre! Noha nem értek egyet a nyelvművelést ellenző vagy feleslegesnek tartó nyelvészekkel, nem szoktam velük vitatkozni, hanem teszem azt, amit eddig is tettem a nyelvészetben és a nyelvművelésben, mert meggyőződésem, hogy csupán a nyelvtervezés – erre a nyelvművelés-ellenzők szerint is szükség van – önmagában nem elegendő. A nyelvművelésnek mint tevékenységnek mai felfogásunk szerint nem csupán a nyelvre kell hatnia, hanem a nyelvet beszélő emberre is, tehát nem csupán a nyelvtervezés, hanem az ember nyelvi művelése is a céljai közé tartozik. S az ember egyébként sem tanulhat meg a nyelvről mindent az iskolában, bizony sok egyebet kell később az életben megtanulnia róla. Miért ne adhatnánk neki

erre lehetőséget? Bizonyára jóval kevesebb hiba volna közéletünkben, ha megfelelően szervezett nyelvművelésünk volna. Nincs ugyan statisztikai felmérésem róla, de tapasztalataim alapján napjainkban, a 21. században növekedett közéletünkben a nyelvi hibák száma, vagyis romlott nyelvhasználatunk mind a sajtóban, mind pedig más területeken. Tehát már nem csupán arról van szó, hogy az egyszerű, „iskolázatlan” emberek követnek el nyelvhasználati hibákat. Az a baj, hogy az iskolázottak is. Ebből a tényből levonhatják a tanulságokat iskoláink – mondjuk ki nyíltan: magyar tannyelvű iskoláink – vezetői és pedagógusai is. A mi erősen kétnyelvűsödő környezetünkben természetesen még a legjobb anyanyelvi eredményeket biztosító iskolai képzés mellett is szükség lenne a jól szervezett nyelvművelés emberművelő szerepére.

(A napokban jelent meg Jakab István Nyelvhasználat – nyelvtudomány – nyelvművelés. Anyanyelvünk megtartása, művelése – kisebbségben című új könyve a pozsonyi Madách-Posonium kiadónál. A kötetre az előszó közlésével hívjuk fel olvasóink figyelmét.)

